

CİNAYƏTKARLIQLA MÜBARİZƏDƏ BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

Quliyeva N.İ.

Milli Aviasiya Akademiyası

Məqalədə cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq və bu sahədə ölkələrin bir sıra əməkdaşlıq məsələləri geniş şərh edilir.

Eyni zamanda cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində fəaliyyət göstərən BMT, Beynəlxalq Kriminologiya Cəmiyyəti, Interpol, Beynəlxalq Sosial Müdafiə üzrə Cəmiyyət, Beynəlxalq Cinayət və Penitensiar Fond kimi təşkilatların fəaliyyəti də məqalədə işıqlandırılmışdır.

Açar sözlər: cinayətkarlığa qarşı mübarizə, tərbiyə işi, sosial adaptasiya, vətəndaş cəmiyyəti, beynəlxalq cinayət, kriminologiya, Interpol, sosial müdafiə.

Dünyanın qlobal problemlərindən biri hesab edilən cinayətkarlıqla mübarizənin təşkili və təmin olunması məsələsinə daim yaradıcılıqla yanaşılması zəruridir. Belə ki, qanunsuz gəlir əldə etmək üçün cinayətkarlığın vurğunu olan işbazlar leqal şəkildə öz fəaliyyətlərini hər an daha da təkmilləşdirir, ən müasir elmi-texniki nailiyyətlərdən, vasitələrdən, qüvvələrdən çevik şəkildə istifadə etməklə öz məqsədləri uğrunda inadkarlıqla və hərisliklə çalışırlar [1. səh. 466].

İşin məqsədi cinayətkarlıqla mübarizədə dövlətlərin beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində fəaliyyətinin ilbəlil artması və bunun səmərəliliyini göstərməkdir.

Görkəmli alim F.Y. Səməndərov qeyd edir ki, hər bir ölkədə cinayətkarlıq səviyyəsinə, quruluşuna, dinamikasına və kriminoloji xarakteristikalarına görə fərqlənir. Lakin qeyd edilən fərqlərlə yanaşı, dünyanın müxtəlif ölkələri üçün cinayətkarlığın mühüm **ümumi inkişaf meylləri** də mövcuddur:

- cinayətlərin motivləri əksər ölkələrdə oxşardır və əsasən eynidir;
- cinayətkarlıq dünya üzrə və əksər ölkələrdə sabit artım meylinə malikdir;
- cinayətkarlığın artım sürəti əhalinin artım sürətindən yüksəkdir;
- cinayətkarlığın strukturunda mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlərin xüsusi çəkisi yüksəkdir və sabit artım meylinə malikdir;
- əksər cinayətlər kişilər tərəfindən törədilir, cinayətlərin subyekti əsasən kişilərdir;
- iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə cinayətkarlığın azalma meyli müşahidə edilmir;
- cinayətkarlıqla cinayət-hüquqi mübarizə dərin böhran keçirir;
- cəzaçəkmə müəssisələri praktiki olaraq cinayətkarı islah etmir;
- ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası cinayətlərin artım meylini dayandırmağa qadir deyildir.

Müxtəlif ölkələrdə cinayətkarlığın səviyyəsində müxtəliflik olsa da, **dünya miqyasında mühüm meyl**, onun mütləq və nisbi artım sürətinin əhalinin orta artım sürətindən, iqtisadi və mədəni inkişafdan yüksək olmasıdır [2. səh.138].

Cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində 1923-cü ildə Avstriyanın paytaxtı Vyana şəhərində “Interpol” adlanan Beynəlxalq Cinayət Polisi yaradıldı. Əvvəlcə bu təşkilat Cinayət Polisinin Beynəlxalq Komissiyası kimi fəaliyyət göstərmişdir. Interpolun əsas məqsədi cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsindən ibarətdir. Bir zamanlar qeyri-hökumət təşkilatı kimi fəaliyyət göstərən Interpol, artıq qeyri-hökumət təşkilatından beynəlxalq hökumət təşkilatına çevrilmişdir və hazırda bu təşkilatda dünyanın 170-dən çox dövləti birləşir. Interpolun ali orqanı onun Baş Məclisidir. Baş Məclis öz sessiyalarını ildə bir dəfə keçirir. Interpolun İcra Komitəsi regionların nümayəndələrindən təşkil edilir. Təşkilatın daimi fəaliyyət göstərən aparatı onun Katibliyidir. Interpolda sənədlərin elmi cəhətdən işlənməsi üçün xüsusi Məsləhətçilər İnstitutu fəaliyyət göstərir.

Başqa beynəlxalq təşkilatlardan fərqli olaraq Interpolun hər bir ölkədə **Milli Mərkəzi Bürosu (MMB)** yaradılıb və fəaliyyət göstərir. Nizamnaməsinə görə Interpol ölkələrin öz qanunları

çərçivəsində cinayətkarlıqla mübarizə aparan polis orqanlarının qarşılıqlı əməkdaşlığını təmin edir və inkişaf etdirir.

İnterpolun hər bir Milli Mərkəzi Bürosu öz ölkəsinin hüquq-mühafizə orqanları ilə, beynəlxalq səviyyədə isə İnterpolun digər ölkələrdəki Milli Mərkəzi Büroları və İnterpolun Baş Katibliyi ilə daima əlaqə saxlayır [3. səh.150].

BMT-nin (Birləşmiş Millətlər Təşkilatı) verdiyi məlumata görə cinayətkarlığın müsbət və nisbi artımı son 20-25 il ərzində dünyada əhalinin artım sürətindən 3-4 dəfə yüksək olmuşdur. Bu tendensiya cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın daha da yaxınlaşmasına zəmin yaratmışdır.

Cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığı həyata keçirən təşkilatlardan olan Beynəlxalq Kriminoloji Cəmiyyət 1934-cü ildə yaradılmışdır və bilavasitə cinayətkarlıqla mübarizə üzrə əməkdaşlığı təmin etməklə məşğuldur. Bu təşkilat kriminologiya üzrə milli institutları və mütəxəssisləri birləşdirir.

Beynəlxalq Kriminologiya Cəmiyyəti (BKC) Cinayətkarlığın qarşısının alınması və cinayət ədalət mühakiməsi üzrə BMT-nin orqanı olan Komissiyanın yanında məşvərət statusuna malikdir. Beynəlxalq səviyyədə cinayətkarlığın səbəblərini öyrənir, kriminoloji konqreslər, seminarlar təşkil edir, onların materiallarını dərc edir, milli kriminoloji institutlara kömək edir, kriminologiya elminin inkişafını stimullaşdırmaq üçün təqatüdlər təyin edir. Beynəlxalq Sosial Müdafiə üzrə Cəmiyyəti, Beynəlxalq Cinayət və Penitensiar Fond kimi təşkilatlar da belə tədbirləri həyata keçirir [3. səh.156].

BMT-nin yaradılması cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində yeni bir eranın başlanmasına səbəb olmuşdur. BMT 1945-ci ilin oktyabrında yaradılmışdır və Nizamnaməyə görə bütün **problem məsələlər** üzrə dövlətlər arasında beynəlxalq əməkdaşlığa görə məsuliyyət BMT üzərinə düşür.

Cinayətkarlıqla mübarizədə ölkələrin bilavasitə əməkdaşlıq məsələləri ilə BMT-nin orqanlarından biri olan İqtisadi və Sosial Şura məşğuldur. 1950-ci ildə bu orqanın nəzdində cinayətkarlığın qarşısını almaq və hüquq pozuntusuna yol verənlərlə rəftar üzrə Ekspertlər Komitəsi yaradılmışdır. 1971-ci ildən bu orqan cinayətkarlığın qarşısının alınması və onunla mübarizə üzrə Komitəyə, 1993-cü ildə isə cinayətkarlığın qarşısının alınması və cinayət ədalət mühakiməsi üzrə Komissiyaya çevrilmişdir. Komissiya cinayətkarlıqla mübarizə və hüquq pozuntusuna yol verən şəxslərlə humanist rəftar edilməsinə istiqamətlənən təklif və zəmanətləri BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasına təqdim edir. BMT-nin Baş Məclisi bu orqanın üzərinə cinayətkarlığın qarşısını almaq və hüquq pozuntusuna yol verənlərlə rəftar üzrə hər beş ildən bir BMT-nin Konqresini keçirmək funksiyası qoymuşdur. BMT-nin Konqresləri cinayətkarlığın qarşısını almaq və cinayət ədalət mühakiməsi üzrə beynəlxalq qaydaların, standart və zəmanətlərin işlənilib hazırlanmasında əsas rol oynayır. Cinayətkarlığın qarşısının alınması məsələləri üzrə indiyə kimi BMT-nin doqquz Konqresi keçirilmişdir [3.səh.149] .

Cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq üzrə subyektlər sırasında qeyri-hökumət təşkilatlarının ayrılması zəruridir. Bunlara daxildir: Beynəlxalq Cinayət Hüququ Assosiasiyası (BCHA), Beynəlxalq Kriminoloji Cəmiyyət (BKC), Beynəlxalq Sosial Müdafiə Cəmiyyəti (BSMC), Beynəlxalq Cinayət və Penitensiar Fond (BCPF).

Beynəlxalq Cinayət Hüququ Assosiasiyası 1984-cü ildə yaradılmışdır. Bu cəmiyyət cinayətkarlığı, onun səbəblərini və onunla mübarizə vasitələrini öyrənir, müqayisəli cinayət - hüquqi tədqiqatlarla məşğul olur, cinayət hüququnun problemləri üzrə konqreslər təşkil edir. BMT-yə, YUNESKO-ya və digər beynəlxalq təşkilatlara məsləhətlər verir.

Cinayətkarlıqla mübarizədə uzun illər belə bir fikir yayılmışdır: “cinayətlərin kökünü kəsmək”. Hüquq ədəbiyyatında bu fikrə az da olsa indi də rast gəlmək olur. Hüquqşünas alim Əzim Piriyevin fikrinə görə 80-ci illərdə aydın oldu ki, cinayətkarlıqdan yaxa qurtarmaq ümidləri bir illüziyadır və yenə də ənənəvi tədbirlərə (polis dəyənəyi və həbsxana kamerası) maraq bərpa edilir (4. səh.120).

Böyük Britaniyada M. Tetçer hökuməti və ABŞ-da R. Reyqan administrasiyası cinayətkarlıqla mübarizədə əsas gücü polis qüvvələrinin gücləndirilməsinə və həbsxana sisteminin genişlənməsinə yönəltmişlər. 80-ci illərdə polisə ayrılan xərclər üç dəfə artırılmış, lakin bununla belə cinayətlərin sayı azalmayıb, iki dəfə artmışdır. Aydın olur ki, cinayətkarlığı hücumla yox, xüsusi tədbirlər tətbiq etmək şərtilə uzunmüddətli mübarizənin təşkili yolu ilə dəf etmək olar [4. səh. 143].

Dünya miqyasında hansı ölkələr iqtisadi cəhətdən inkişaf edirlərsə, ölkələrdə həyat şəraiti yüksəlir və təbii ki, cinayətkarlıq da azalmalıdır. Lakin Beynəlxalq Kriminologiya Cəmiyyəti və Beynəlxalq Cəmiyyət Hüququ Assosiasiyasının verdiyi məlumata görə bu ölkələrdə məlum olmayan səbəblərə görə cinayətkarlığın səviyyəsi daha da yüksəkdir. Bu hal təəccüb doğurur. Ölkələrin iqtisadi, sosial və demoqrafik inkişafı cinayətkarlığın avtomatik azalmasına səbəb olmur, əksinə, əks proseslərlə müşayiət edilir. Sərt sosial-partiya, polis, dini, qəbilə, istehsal və ailə nəzarəti güclü olan ölkələrdə cinayətkarlığın artım meyli nisbətən zəif olur [5. səh. 174].

Təcrübə göstərir ki, siyasi hakimiyyətdə sabitlik və məqsədyönlü fəaliyyət olmadan cinayətkarlığa qarşı mübarizə sistemi işə düşə bilməz. Cinayətkarlığa qarşı mübarizə işinin yeni tələblər səviyyəsində qurulması barədə dövlətin atdığı ilk addım Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında" 9 avqust 1994-cü il tarixli Fərmanı olmuşdur [6].

Beləliklə, işin nəticəsini belə formalaşdırmaq olar ki, cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində tanınmış alim Ç.F. Mustafayevin dediyi kimi cinayətkarlığa qarşı mübarizə sisteminin fəaliyyətinin səmərəliliyi, həmçinin vətəndaş cəmiyyətinin qurulması istiqamətində görülən işlərin səviyyəsindən də asılıdır. Hansı ölkələrdə vətəndaş cəmiyyətinin qurulması prioritet vəzifə kimi qarşıya qoyulursa, orada cinayətkarlığa qarşı mübarizə ümumxalq işinə çevrilir. Bu isə cinayətkarlığa qarşı mübarizə siyasətində cəmiyyətlə dövlət arasında qarşılıqlı əlaqənin yaranmasını təmin edir [7. səh. 27].

Beləliklə, cinayətkarlıqla mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın səviyyəsi gündən-günə inkişaf etməkdədir. Burada isə həm beynəlxalq təşkilatların, həm də qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu böyükdür.

ƏDƏBİYYAT

1. Zahidov B.S. Narkotizm və narkobiznes: mübarizənin aktual problemləri. Bakı, "Bakı Dövlət Universiteti" nəşriyyatı, 2004.
2. F.Y. Səməndərov. Kriminologiya. Ümumi hissə. Dərs vəsaiti. "Hüquq ədəbiyyatı" nəş. Bakı, 2003.
3. F.Y. Səməndərov. Kriminologiya. Dərs vəsaiti. Bakı, "Digesta" nəş. 2012
4. Ə. Piriye. Kriminologiya. Dərs vəsaiti. "Bakı Biznes Univertsiteti" nəş. Bakı, 1999.
5. Криминология. Общая часть. Учебник. Казань, 2019.
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında" 9 avqust 1994-cü il Fərmanı.
7. Mustafayev Ç. Cinayətkarlığa qarşı mübarizə sisteminin təkmilləşdirilməsi məsələləri. Qanun №3, 2012, səh. 20-29.

REFERENCES

1. Zahidov B.S. Narkotizm və narkobiznes: mubarizenin aktual problemləri. Bakı, "Bakı Dövlət Universiteti" neshriyyati, 2004.
2. F.Y. Səməndərov. Kriminologiya. Umumi hisse. Ders vesaiti. "Huquq ədəbiyyatı" nəsh. Bakı, 2003.
3. F.Y. Səməndərov. Kriminologiya. Ders vesaiti. Bakı, "Digesta" nəş. 2012.
4. E. Piriye. Kriminologiya. Ders vesaiti. "Bakı Biznes Univertsiteti" nəsh. Bakı, 1999.
5. Kriminologiya. Obshaya chast. Uchebnik. Kazan,` 2019.

6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Jinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında” 9 avqust 1994-cü il Fərmanı.
7. Mustafayev C. Cinayətkarlığa qarşı mübarizə sisteminin təkmilləşdirilməsi məsələləri. Qanun №3, 2012, səh. 20-29.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В БОРЬБЕ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ

Кулиева Н.И.

Национальная Академия Aviации

Статья посвящена международному сотрудничеству в борьбе с преступностью. Широко анализируются вопросы сотрудничества стран в этой борьбе. Вместе с этим, в статье освещена и анализируется деятельность международных организаций, осуществляющие деятельность в сфере международного сотрудничества по предупреждению преступности, таких как ООН, Международное Общество Криминологии, Интерпол, Международное Общество Социальной Защиты, Международное Преступление и Пенитенциарный фонд.

Ключевые слова: борьба с преступностью, воспитательная работа, социальная адаптация, гражданское общество, международная преступность, криминология, Интерпол, социальная защита.

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST CRIME

Guliyeva N.I.

National Aviation Academy

The article is dedicated to international cooperation in the fight against crime. The issues of cooperation of the country in this struggle are widely analyzed.

At the same time, the article highlights and analyzes the activities of international organizations operating in the field of international cooperation in crime prevention, such as the UN, the International Society of Criminology, Interpol, the International Society for Social Protection, International Crime and the Penitentiary Fund.

Keywords: struggle with crime, educational work, social adaptation, civil society, international crime, criminology, Interpol, social protection.

Rəyçi: h.f.d. Ş.M. Kərimov

Müəllif haqqında məlumat

Soyadı, adı, atasının adı	İş yeri	Vəzifəsi, elmi dərəcəsi, elmi adı	Əlaqə
Quliyeva Nərmin İsmayıl qızı		Milli Aviasiya Akademiyası, magistr	narmin.guliyeva2000@gmail.com mob: 994 55 750 06 53